

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Uwagi o przyrodniczych aspektach atrakcyjności turystycznej Japonii

Author: Urszula Myga-Piątek

Citation style: Myga-Piątek Urszula. (2010). Uwagi o przyrodniczych aspektach atrakcyjności turystycznej Japonii. "Czasopismo Techniczne. Architektura" (R. 107, z. 12 (2010) s. 253-274).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ARCHITEKTURA

CZASOPISMO TECHNICZNE
TECHNICAL TRANSACTIONS
ARCHITECTURE

WYDAWNICTWO
POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

4-A/2010
ZESZYT 12
ROK 107
ISSUE 12
YEAR 107

URSZULA MYGA-PIĄTEK*

UWAGI O PRZYRODNICZYCH ASPEKTACH ATRAKCYJNOŚCI
TURYSTYCZNEJ JAPONII.
KONFRONTACJA STEREOTYPU Z DOŚWIADCZENIAMI
Z PODRÓŻY

ON ENVIRONMENTAL ASPECTS OF TOURIST ATTRACTIVENESS
OF JAPAN – STEREOTYPES CONFRONTED WITH TRAVEL
EXPERIENCE

Streszczenie

Artykuł prezentuje walory przyrodnicze Japonii jako podstawę atrakcyjności turystycznej. Dla wielu osób pochodzących z zachodniego kręgu cywilizacyjnego Kraj Kwitnącej Wiśni jawi się przez pryzmat kilku wyrazistych symboli – stereotypów, z którymi utożsamiana jest Japonia. Większość z tych mentalnych ikon dotyczy kultury, architektury, a także cech społecznych i osobowościowych mieszkańców. Kojarzona z wielkimi miastami i przemysłem wysokich technologii Japonia, tylko w niewielkim stopniu jest popularyzowana przez wizerunek unikatowych walorów środowiska naturalnego. Dlatego też celem niniejszego artykułu jest ukazanie osobliwości przyrodniczych wysp japońskich, w których należy dostrzegać ogromny potencjał turystyczny.

Słowa kluczowe: walory przyrodnicze i krajobrazowe, atrakcyjność turystyczna, zagospodarowanie przestrzenne, Japonia

* Dr Urszula Myga-Piątek (ump@wnoz.us.edu.pl), Zakład Geoekoturystyki, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski.

A b s t r a c t

The paper presents the natural values of Japan as one of the main pillars of tourist attractiveness. Many people from the western civilization perceive the land of the rising sun through a number of clear symbols – stereotypes associated with Japan. Most of these mental icons refer to the culture, architecture, and social or personality traits of the citizens. Associated with large cities and hi-tech industries, only to a small extent is Japan popularized by the image of unique values of its natural environment. This is why the aim of this article is to present the environmental peculiarities of the Japanese islands, in which a vast tourist potential can be revealed.

Keywords: natural and landscape value, tourist attractiveness, spatial management, Japan

1. Wstęp

Dla człowieka Zachodu Japonia postrzegana jest przez pryzmat kilku wyrazistych symboli – najczęściej kulturowych ikon, z którymi utożsamiany jest ten kraj. Większość Europejczyków kojarzy Japonię z gejszami, kobietami w kimonach, mistrzami sumo, historią samurajów, ceremonią herbaty, Hiroszimą, elektroniką, *shinkansenem*, japońskimi ogrodami, ikebana, mangą, animą, sushi, sake, ceramiką, teatrem *kabuki* i *bunraku*, a także z tradycyjnymi domami *machija*. Od niedawna wyróżnikiem Japonii stały się także salony gier *pachinko*, a także nowy styl i moda wśród kobiet, znane jako *burikko*. Skojarzenia te określają powszechne i dość pobieżne wyobrażenie o tym odległym kraju. Dodatkowo Japonia wyraża i uosabia wiele innych cech i symboli typowych dla całego kręgu kulturowego Azji południowo-wschodniej, jak: rasę mongoloidalną, świątynie buddyjskie, charakterystyczną architekturę z głównym elementem pagody, tradycyjne – terasowe sposoby upraw, wschodnie sztuki walki, a także nowoczesną urbanistykę. Z tego chaosu potocznych skojarzeń wyłania się obraz kraju niezwykle egzotycznego, tajemniczego i niezrozumiałego, zupełnie odmiennego od tego, co dostępne jest człowiekowi z zachodniego kręgu cywilizacyjnego.

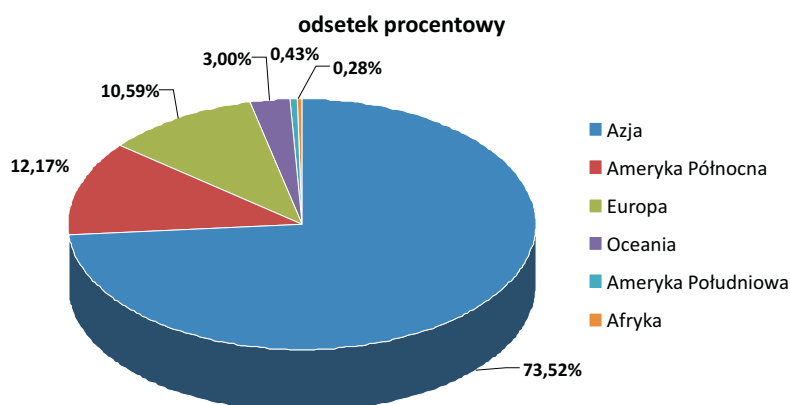
Tę tajemniczość potęguje trwający stosunkowo długo izolacjonizm polityczny, pociągający za sobą zjawisko, które można by nazwać izolacjonizmem turystycznym. Japonia do niedawna rzadko była obiektem penetracji turystycznych ze strony Europejczyków czy obywateli USA, choć sami Japończycy należą do najbardziej aktywnych podróżujących na świecie¹. W 2007 r. w celach turystycznych wyspy opuściło ponad 17,3 mln Japończyków i liczba ta systematycznie wzrasta [1]. Ma to swoje uzasadnienie w stylu życia i pracy mieszkańców wysp japońskich. Obecnie pracownicy wykorzystują swoje krótkie, zaledwie sześciodniowe urlopy częściej niż kiedyś [13]. Czas ten poświęcają na udział w zorganizowanych, kilkudniowych wycieczkach do najbardziej znanych miejsc świata. Jednak profil japońskiego turysty jest mało zróżnicowany i zdominowany przez uczestników w wieku emerytalnym [3]². Japonia nadal pozostaje krajem tzw. emisji turystycznej – więcej ludzi wyjeżdża, niż przyjeżdża tu w celach turystycznych. Przekłada się to na różnicie w dochodach i wydatkach na cele turystyczne. W dalszym ciągu Japonia ma ujemne saldo w obrotach z turystyki. Wydatki – na poziomie 26,9 mln \$, a przychody, 12,5 mln \$ rocznie³.

¹ Szerzej przyczyny tego faktu omawia V. Balaz, *Japanese tourists in transition countries of Central Europe: present behavior and future trends*, Miyuki Mitsutake, Tourism Management, 1998, No. 5, 433-443.

² Czas pracy jest wyznaczony – od 9:00 do 17:00 (z godziną przerwą na lunch). Oficjalnie pracownikom przysługują urlopy wypoczynkowe oraz wolne dni z okazji świąt państwowych, poza tym teoretycznie nie muszą pracować w soboty i niedziele. Jest to jednak tylko teoria, ponieważ honor, ambicja, lojalność wobec firmy oraz przeświadczenie, że praca jest najważniejsza w życiu Japończyka, pozwala mu najwyżej na trzy- czterodniowy urlop. Dlatego wśród podróżujących do Europy i USA Japończyków przeważają ludzie w wieku emerytalnym oraz studenci. Osobną grupę stanowią kilkudniowi odwiedzający, którzy opuścili Japonię w celach służbowych; E.M. Kido, *Japońskie korporacje i ich pracownicy – stereotyp i rzeczywistość*, cz. II, „Gazeta Klubu Polskiego w Japonii” nr 3 (30), czerwiec 2003; T. Dziedzic, *Profil japońskiego turysty*, „Polska Gazeta Turystyczna” 1999, nr 11, s. 26-28; zob. także – *Japonia*, Przewodnik „National Geographic”, 2004.

³ Wg Raportu UNWTO Tourist Highlights.

Z drugiej strony, oferty podróży do tego kraju, nawet w katalogach turystycznych najbardziej renomowanych biur podróży, należą do rzadkości. Wyjazdy turystyczne do Japonii organizowane są raczej na „życzenie” klientów przez wyspecjalizowanych turoperatorów. W 2007 r. Kraj Kwitnącej Wiśni odwiedziło ponad 7,6 mln osób, wśród których dominowali Azjaci z sąsiednich państw, tj. Chińczycy, Koreańczycy i Filipińczycy, a wśród przybyszów z Zachodu – Amerykanie i Brytyjczycy⁴ (rys. 1).

Rys. 1. Procentowy udział kontynentów, z których pochodzą turyści odwiedzający Japonię (źródło: opracowanie własne na podstawie danych Japanese National Tourism Organisation)

Fig. 1. Percent share of continents of origin of tourists visiting Japan

Powodem stosunkowo niskiego wskaźnika odwiedzających jest trudna dostępność wysp położonych w dużej odległości od tradycyjnych krajów emisyjnych, a co z tym związane – wysokie koszty podróży. Ponadto z uwagi na rzadko podejmowane podróże, wśród pierwszoplanowych miejsc odwiedzanych przez turystów znajdują się słynne miasta: Kioto, Kanazawa, Tokio, Osaka, Nara, które koncentrują większość atrakcji symbolizujących ten kraj. To z kolei decyduje o wysokich kosztach pobytu turystów (drogie noclegi i wyżywienie, a także komunikacja).

Tymczasem kraj ten oferuje ogrom różnorodnych atrakcji, które mogą stać się przedmiotem zainteresowania wszystkich form turystyki poznawczej: w tym turystyki kulturowej (we wszelkich jej odmianach), również krajoznawczej, wyspecjalizowanej i kwalifikowanej, a także ekstremalnej i wypoczynkowej.

Ze względu na obszerność niniejszej problematyki zakres artykułu zostanie ograniczony do omówienia przyrodniczych aspektów atrakcyjności turystycznej Japonii. Wyeksponowane zostaną tu przyrodnicze walory, stosunkowo mało upowszechnione wśród turystów. Kraj ten znany z wielkich i nowoczesnych miast oraz z niezwyklej kultury, ma do zaoferowania bogatą i różnorodną przyrodę, a także stosunkowo liczne obszary o jeszcze naturalnych krajobrazach. Artykuł powstał w oparciu o obserwacje własne autorki podczas podróży studyjnej po Japonii w maju 2009 r. w ramach projektu badawczego pt.: *Studia porównawcze ochrony i użytkowa-*

⁴ Na podstawie danych Japanese National Tourism Organisation.

nia historycznych miast Kyoto, Kanazawa, Kraków i Warszawa. Podróż po kilku malowniczych i w dużym stopniu dziewiczych jak na Japonię zakątkach: Sikoku i Honsiu skłania autorkę do przedstawienia kilku uwag o atrakcyjności turystycznej Japonii, widzianej okiem przyrodnika. Będzie to jednocześnie próba oceny potencjału przyrodniczego odwiedzanych miejsc dokonana z punktu widzenia europejskiego turysty.

2. Warunki przyrodnicze wysp Japońskich jako walory turystyczne⁵

Japonia należy do państw wyspiarskich. W nomenklaturze geograficznej oznacza to, że państwo w całości położone jest na grupie wysp i nie posiada żadnego terytorium na stałym lądzie kontynentalnym. W przypadku Japonii – zajmuje ona aż 3922⁶ wysp, z których cztery największe – Honsiu (najgęściej zaludniona), Sikoku, Hokkaido i Kiusiu, stanowią aż 98% terytorium kraju [6, 7, 8]. Pozostałe to wyspy archipelagu Riukiu z największą Okinawą, Ogasawara, Izu, Kazan, Parece, Vela, Minamitori i Cuszima. Z tej dużej liczby wysp tylko 15% terytorium, czyli około 550 wysp, jest zamieszkałych (m.in. Archipelag Riukiu z wyspą Okinawa, 1,2 tys. km²), a ponad 3 tys. to wyspy bezludne, na których zachowały się cechy krajobrazów naturalnych⁷. Rozciągłość południkowa Wysp Japońskich wynosi aż 3,8 tys. km, co decyduje o wielkim zróżnicowaniu klimatycznym i roślinno-glebowym. Ta różnorodność w obrębie jednego kraju jest możliwa do wykorzystania przy planowaniu zagospodarowania turystycznego i programu różnorodnych ofert turystycznych (od turystyki wypoczynkowej na subtropikalnych plażach Riukiu i południowego Sikoku po całoroczną turystykę narciarską w północnym Hokkaido).

Ze względu na stosunkowo bliskie położenia nadbrzeżne kontynentu Japonia – podobnie jak Sri Lanka, Kuba, Filipiny, Wielka Brytania, Islandia, Madagaskar i Indonezja – należy do krajów wyspiarskich wykazujących stosunkowo duże podobieństwo pod względem kultury i polityki do swoich kontynentalnych sąsiadów. Wyspiarski charakter Japonii jest też wielkim atutem z punktu widzenia możliwości rozwoju nadmorskich kurortów turystycznych. Wyspy charakteryzują się bardzo urozmaiconą linią brzegową. Prawie 30 tys. km wybrzeża stanowi niezwykle walor dla rozwoju ruchu turystycznego. Dodatkowo jest on wspomagany przez wielką różnorodność typów wybrzeży: od klifowych na wschodzie i południu Honsiu, przez riasowe wokół wewnętrznego Morza Japońskiego, lagunowe i limanowe często z wałami wydmyowymi – na północy Honsiu i na Hokkaido do barier

⁵ Przez walory turystyczne należy rozumieć elementy środowiska przyrodniczego lub kulturowego, które stanowią lub mogą stanowić cel (główny lub poboczny) ruchu turystycznego. Atrakcyjność turystyczna jest rozumiana jako występowanie pewnej cechy lub ich zespołu, który przyciąga turystów dzięki walorom krajobrazu, klimatu, zasobom dziedzictwa kulturowego lub szczególnych cech zagospodarowania przestrzennego (więcej na ten temat: [4, 11, 12, 14]).

⁶ Według innych źródeł, upowszechnionych m.in. za Wikipedia: Wysp Japońskich jest aż 6 848 (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Japonia>).

⁷ Terytorium Japonii nadal pozostaje przedmiotem sporu politycznego z Rosją. Dotyczy on czterech południowych wysp archipelagu kurylskiego. Pomimo iż w wyniku postanowień konferencji w San Francisco w 1951 r. Japonia rzekła się swych praw do Wysp Kurylskich, nadal rości pretensje do czterech z wysp: Iturup, Kunaszir, Szikotan i Chabomai. Spór wynika z różnej interpretacji pojęcia Kuryle. Japonia stoi na stanowisku, że te cztery wyspy nie należą do wspomnianego archipelagu, dz. cyt.

raf koralowych wokół wysp Riukiu. To stwarza ogrom możliwości wypoczynkowych i poznawczych, a także specjalistycznych (hobby, sport).

Wyspy leżą w sąsiedztwie strefy subdukcji płyt pacyficznej i filipińskiej pod płytą eurazjatycką. Strefę tę wyznaczają rowy oceaniczne: Japoński (8472 m p.p.m.), Izu – Ogasawara (9810 m p.p.m.) i Riukiu (7861 m p.p.m.). Skomplikowana budowa geologiczna wysp jest skutkiem orogenezy paleozoicznych, mezozoicznych oraz alpejskich. Największy wpływ na obecny wygląd wysp miały alpejskie ruchy górotwórcze. Towarzyszące fałdowaniom ruchy tektoniczne doprowadziły do licznych dyslokacji oraz intruzji granitowych. Zróznicowanie litostratygraficzne i zaangażowanie tektoniczne wysp japońskich otwiera duże możliwości przed geoturystyką – w tym turystyką mineralogiczną, poszukiwawczą, a także ekstremalną typu *survival*. Budowa geologiczna i rzeźba wysp japońskich dodatkowo modelowana jest przez ciągle aktywne procesy wulkaniczne, które pozostawiają wyraźne ślady we współczesnym krajobrazie archipelagu. Na terytorium tego kraju znajduje się wiele wulkanów czwartorzędowych. Ich liczba jest różnie określana w zależności od źródła informacji: od 180 do 265, z czego stałą aktywność przejawia, jak się szacuje, od 40 do 80 wulkanów⁸. Najaktywniejsze to: Asama-yama i Bandai-san (Honsiu), Tokachi-dake (Hokkaido), Sakura-jima, Kirishima-yama i Aso-san (Kiusiu)⁹. Wulkany są wielką atrakcją turystyczną. Najbardziej znany, przedstawiany na większości reklam i widokówek Japonii, Fudzi-san przyciąga rocznie 400 tys. turystów, choć oficjalny sezon na jego zdobywanie trwa tylko dwa miesiące [7, 8, 9] (1 lipca – 31 sierpnia)¹⁰.

Ze strefą aktywnego wulkanizmu związane są źródła termalne. Na obszarze Japonii znajduje się około 15 tys. źródeł mineralnych, w większości termalnych (głównie gejzery) na ogólną liczbę 20 tys. źródeł wód o właściwościach leczniczych. Choć koncentracja gejzerów występuje zwłaszcza na Kiusiu i Hokkaido, są one charakterystycznym składnikiem krajobrazu wszystkich wysp japońskich. Wody te były podstawą powstania ponad 1800 uzdrowisk. Największe i najslawniejsze jest uzdrowisko Beppu na Kiusiu [2]. Wody termalne wykorzystuje się powszechnie w tradycyjnych łaźniach japońskich *onsenach*¹¹ i gospodach, zwanych *ryokan* [15]. Wykorzystanie gorących źródeł staje się bardzo popularne w różnych ofertach turystycznych. Podczas pobytu w regionie Oboke i Iya – w okolicach Miyoshi¹² na Sikoku uczestnicy projektu poznali kilka z nich (Kazurabashi, Iya Olsen, Oboke-kyo Maniaka, Hikyounoyu, Sun-River-Oboke). Koncentracja miejscowości uzdrowiskowych występuje także w innym regionie odwiedzanym podczas realizacji projektu – na południe od Kanazawy, z których najbardziej znane to: Awazu, Yamashiro i Yamanaka. Zlokalizowane są w pobliżu parku narodowego Echizen-Kagakaigan Quasi, na północnym wybrzeżu Honsiu, co dodatkowo potęguje ich walory bioklimatyczne.

⁸ Liczba wulkanów w Japonii jest różnie podawana w źródłach naukowych, A. Jackowski, dz. cyt., podaje liczbę 265, natomiast *Encyklopedia geograficzna*, tom VI, *Azja* (1997), s. 351 podaje liczbę 160, z czego 40 wulkanów czynnych.

⁹ Mapa Japonii w skali 1: 300 000, Freitag & Bertrand.

¹⁰ *Japonia*, Biblioteka „Gazety Wyborczej”, 2005.

¹¹ Szerzej o tym pisze w niniejszym numerze K. Pawłowska, a także E.M. Kido w artykule *Obserwacje japońskie – Onseny w północnej Japonii (Tōhoku)*, w „Gazecie Polskiej w Japonii” 4(49), sierpień 2006, s. 16-19.

¹² Podczas spotkania z pracownikami samorządu w Urzędzie Miasta Miyoshi poznano plany i strategie rozwoju turystyki. Stało się to także okazją do poznania szczegółów różnorodnych ofert turystycznych.

Japonia należy do najbardziej sejsmicznych obszarów świata. Rocznie notuje się tu około tysiąc wstrząsów odczuwalnych przez człowieka, a co kilka lub kilkanaście lat wyspy nawiedzają katastrofalne w skutkach trzęsienia. Dodatkowym zagrożeniem związanym z trzęsieniami ziemi są fale morskie tsunami, powstające wskutek fal sejsmicznych z epicentrum znajdującym się pod dnem mórz i oceanów. Wysokość tsunami może osiągać 35 m, powodując w momencie osiągnięcia strefy wybrzeża ogromne zniszczenia¹³ [2]. Czynniki tektoniczne – istotny z punktu widzenia modelowania naturalnego krajobrazu Wysp Japońskich, należy jednak uznać za destymulantę rozwoju turystyki¹⁴.

Rzeźba Wysp Japońskich jest silnie zróżnicowana. Podstawową cechą krajobrazu naturalnego Japonii jest górzysty charakter. Obszary górskie i wyżynne stanowią aż 83,6% powierzchni kraju. Już ten fakt decyduje o wielkiej różnorodności kolejnych komponentów środowiska naturalnego, istotnych z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej. Aż 580 szczytów Japonii przekracza 2000 m n.p.m. – a 21 osiąga wysokość ponad 3000 m n.p.m., w tym najwyższy szczyt kraju – Fudzi (3776 m n.p.m.) [5]. Najwyższe góry powstały w środkowej części Honsiu, nazywane są Alpami Japońskimi. Stwarza to niezwykle dogodne warunki do rozwoju turystyki górskiej we wszystkich odmianach (*trekking, hiking, nordic walking*, narciarstwo biegowe, zjazdowe lotniarstwo, i wiele innych).

Typowo górski charakter ma także wyspa Sikoku. Obserwacje prowadzone wzdłuż doliny rzeki Yoshino-gawa, a także dotyczące najwyższego pasma Sikoku-Sanchi z kulminacją Ishizuchi oraz podróż przez pasmo Tsuguri dały obraz wielkich możliwości rozwoju turystyki.

Na szczycie Mt. Tsuguri powstała stacja narciarska i baza turystyczna. Zdziwienie wśród Europejczyków może wzbudzić charakter zabudowy bazy turystycznej, składającej się z tzw. domków fińskich. Zbudowane zostały zresztą przez Finów. Zważywszy na fakt, że wszystko dzieje się w Japonii, a tym bardziej ze względu na alpejski typ narciarstwa zjazdowego rozwijany w górach Sikoku (a nie klasycznego narciarstwa biegowego, z czego słynie Finlandia), architekturę stacji turystycznej należy ocenić jako co najmniej dziwaczną. Innym centrum narciarstwa jest Kainayama Ski Area w obrębie tego samego parku narodowego gór Tsuguri.

Górzysty typ krajobrazu można było podziwiać także na przykładzie południowych stoków jednego z wyższych pas – Akaishi Sanmyaku, jadąc z Kioto do Tokio.

Niezwykle interesujące wrażenia zostawia pasmo Hida Sanmyaku, które przecina się jadąc koleją z Nagano do Kanazawy (fot. 1). Są to krajobrazy dostępne turystom nawet z okien pociągu. Górzysty charakter Honsiu i Sikoku sprawia, że rozwój transportu natrafia na spore utrudnienia. Nie zmienia to faktu, że technologicznie zaawansowana Japonia ma najwyższą po USA gęstość dróg i linii kolejowych. Górski i wyspiarski charakter krajobrazu Japonii sprawia, częstym elementem tych połączeń są tunele oraz liczne mosty o różnej długości, przewieszane nad głęboko wciętymi rzekami, zatokami i cieśninami międzywyspowym¹⁵ (fot. 2). Często awangardowa architektura i skala wielkości tych inwestycji czyni, że samą podróż nimi można traktować także w kategoriach atrakcji turystycznych.

¹³ Szczególnie po katastrofalnym w skutkach natarciu fali na wybrzeże Indonezji w dniu 26 grudnia 2004, podczas którego zginęło ponad 294 tys. osób.

¹⁴ Z wyjątkiem geoturystyki, dla której formy geologiczne związane z procesami sejsmicznymi należą do najciekawszych.

¹⁵ Japonia ma najnowocześniejszy oraz najwszechstronniej rozwinięty transport kolejowy na kuli ziemskiej, a długość linii kolejowych przekracza 23 000 km i wciąż rośnie. Cztery największe wyspy archipelagu posiadają połączenia kolejowe, na których głównym przewoźnikiem jest grupa Japan Railway (JR).

Fot. 1. Krajobraz masywu górskiego Ashio Sandhi widoczny z pociągu.
Na pierwszym planie uprawy ryżu (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 1. Landscape of an Ashio Sandhi mountain range visible from the train.
In the foreground rice cultivations

Fot. 2. Krajobraz wyspiarski zatoki Naikai Nada widoczny z mostu łączącego Sikoku i Honsiu
(fot. U. Myga-Piątek)

Photo 2. Island landscape of the bay Naikai Nada visible from the bridge between Sikoku and Honsiu

Układ rzeźby terenu wysp Japonii zdecydował o rozkładzie osadnictwa i wykształceniu się tradycyjnych sposobów użytkowania terenu¹⁶. Udział obszarów typowo nizinnych sięga zaledwie 15%, a łącznie z terenami falistymi o niewielkich deniwelacjach lub lekko nachylonych (przez co łatwych w użytkowaniu) wynosi niewiele ponad 26% ogólnej powierzchni [6]. To właśnie te tereny, sprzyjające rozwojowi rolnictwa były obszarem wczesnego zasiedlania. Z czasem rozwinęły, tu miasta. Patrząc obecnie na rozkład największych jednostek osadniczych tego kraju, zauważyć można, że na największej nizinie – Kanto (13 tys. km²) leży zespół miejski Tokio – Jokohama – Kawasaki, na nizinie Nobi (1800 km²) – Nagoja, na nizinie Osaka (1250 km²) – zespół miejski Osaka – Kioto – Kobe [8]. Związek typów użytkowania terenu z rzeźbą poznawany był przez członków projektu na przykładzie regionu Tanada na Sikoku, w sąsiedztwie tradycyjnej wsi położonej na stoku Ochiai Village, gdzie wdrażany jest projekt rewitalizacji starych sposobów budowy domostw i upraw terasowych ryżu i zielonej herbaty (fot. 3).

Ukształtowanie terenu określa także układ i cechy sieci hydrograficznej. Rzeki Japonii są krótkie, płytkie, o dużym spadku, z licznymi wodospadami. Podczas wyprawy do prefektury Ishikawa, klasyczny reżim rzeczny obserwowano na przykładzie dwóch rwących potoków Saiga Buchi i Domyo-ga Fuchi, w okolicach uzdrowiskowego miasteczka Yamanaka. Górski charakter reprezentowała także, druga co do długości (194 km) rzeka Sikoku – Yoshino-gawa. Liczne zwężenia w profilu dolin, bystrza, wodospady, ostre krawędzie skalne sprawiają, że rzeka ma bardzo naturalny charakter (fot. 4). Dzięki takiej charakterystyce rzeka Yoshino-gawa stwarza idealne warunki do uprawiania *raftingu* i spływu kajakami oraz łodziami turystycznymi. Szczególnie atrakcyjny jest górny odcinek rzeki znany jako Oboke Kaboke Gogre, reklamowany jako największa atrakcja turystyczna wyspy (fot. 5). Nad rzeką przewieszone są różne typy mostów, które służą połączeniom kolejowym i drogowym, a także konstrukcje zaprojektowane jako widokowe kładki z ażurowym dnem, z których można podziwiać rwące wody Yoshino-gawy. Jednak do najbardziej malowniczych i stanowiących już rozreklamowaną atrakcję turystyczną należy linowy most Kazurabashi przewieszony nad rzeką Iya-gawa (fot. 6) w prefekturze Tokushima. Obecnie w jego pobliżu budowane jest wielkie centrum obsługi turystycznej z piętrowymi parkingami.

Na Wyspach Japońskich wykształciło się ponad 600 jezior. Najwięcej z nich zlokalizowanych jest w obszarach śródgórskich. W przewadze mają one pochodzenie wulkaniczne – utworzyły się po wypełnieniu wodą kraterów i kalder. Największe z nich to jezioro Biwa na Honsiu (674 km²), którego zagospodarowanie turystyczne było możliwe do obserwacji z okien pociągu relacji Kanazawa–Kioto. Nad jego brzegami powstało wiele ośrodków wypoczynkowych i domów letniskowych głównie dla mieszkańców Kioto.

¹⁶ Najbardziej wyraźnym przykładem deterministycznego związku gospodarki człowieka z warunkami naturalnymi jest w Japonii terasowy sposób uprawy ryżu. Tereny o nachyleniu stoków przekraczających 20° stanowią aż 28,8% powierzchni kraju.

Fot. 3. Tradycyjne uprawy terasowe – Tanada – ryżowiska w górach Sikoku (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 3. Traditional cultivation rice – fields – called Tanada, Sikoku Mountains

Fot. 4. Naturalny charakter Yoshino-gawy (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 4. Natural character of Yoshino river

Fot. 5. Łodzie turystyczne przygotowane do spływu Yoshiono-gawa (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 5. Tourist boat to rafting down the river

Fot. 6. Słynny most linowy Kazura Bashi nad rzeką Iya – dopływu Yoshino-gawa (fot. K. Pawłowska)

Photo 6. Famous suspension bridge above stream Iya

Pod względem warunków klimatycznych Wyspy Japońskie cechuje bardzo duża rozpiętość. Od strefy klimatów umiarkowanych ciepłych (Hokkaido, północne Honsiu), podzwrotnikowych (środkowe i południowe Honsiu, Sikoku, Kiusiu) do zwrotnikowych (południowy skraj Kiusiu i Riukiu). Różnice klimatyczne wynikające z rozciągłości południkowej Japonii potęgują prądy morskie obmywające wybrzeża wysp. Hokkaido i północno-wschodnie Honsiu opływa zimny prąd morski Oja Siwo, natomiast wybrzeża południowo-zachodnie i zachodnie – ciepły prąd Kuro Siwo. Dodatkowo specyfikę klimatyczną podkreślają monsuny. Klimat Japonii sprawia, że ruch turystyczny do tego kraju koncentruje się głównie w miesiącach wiosennych i jesiennych, gdyż latem panuje tam uciążliwa dla zwiedzających pogoda – jest gorąco i wilgotno. Miarą tej niedogodności i tym samym ograniczenia oferty turystycznej jest fakt, że sami Japończycy bardzo chętnie wyjeżdżają ze swego kraju właśnie w tym czasie.

Wielkim walorem przyrodniczym Japonii są lasy. Obecnie pokrywają ponad 66% powierzchni kraju. Jest to wskaźnik ponad dwukrotnie wyższy od lesistości Polski. Nieraz fakt ten budzi zdumienie w zetknięciu ze stereotypem kraju wielkich miast i wysokich technologii. Fenomen ten można najlepiej podziwiać z okien lądującego samolotu, gdy wyspy japońskie wyglądają jak pomarszczony, zielony, potargany dywan. Na północnym Hokkaido rosną lasy borealne, w północnym Honsiu – lasy zrzucające liście na zimę (w składzie dominują buki zwane *buna*, białe dęby, kasztanowce, klony), na południu Honsiu, na Sikoku i Kiusiu rosną wiecznie zielone lasy podzwrotnikowe z dębem czerwonym i czarnym sosną japońską, jodłą zwyczajną *mom*i, i charakterystycznym bambusem). Na strefowy układ roślinności nakłada się zróżnicowanie wynikające z różnic orograficznych. Piętrowość szaty roślinnej tworzy układ lasów liściastych przechodzących w lasy iglaste świerkowo-jodłowe, zastępowane powyżej przez zarośla subalpejskie i roślinność alpejską [8, 9]. Przenikanie się układów strefowych i piętrowych na niewielkich terytoriach tworzy unikatowe mozaikowe krajobrazy, których wartość dodatkowo podkreśla bogata flora naczyniowa (około 5 tys. gatunków roślin naczyniowych), która jest w zdecydowanym stopniu reliktowa z okresu trzeciorzędu [8]. Rząd Japonii doceniając walory naturalnego środowiska, objął 14% terytorium najwyższą formą prawnej ochrony (parki narodowe, rezerваты i parki regionalne). To pokrycie leśne w pierwszym rzędzie decyduje o charakterze unikatowego krajobrazu górzystego Sikoku. Wielogatunkowe zbiorowiska, dzięki wszelkim odcieniom zieleni i żółci, występowaniu gatunków mieszanych – a co za tym idzie drzew osiagających różne wysokości, tworzą w górach malownicze desenie, nadając krajobrazowi niespotykaną, zachwycającą fakturę (fot. 7). Szczególną krajobrazową rolę należy przypisać żółtawym zbiorowiskom bambusa oraz czerwonym odcieniom klonów japońskich, tworzących już w maju na stokach górskich barwne plamy, podobne do tych, jakie w naszym klimacie jesienią tworzą przebarwiające się buki. Taka sceneria była tłem zwiedzanej wioski Oku-Iya, którą przyjęto nazywać Tybetem Japonii, z zachowaną 300-letnią tradycją budowania drewnianych domów i szczególnym przykładem tradycyjnego domu nazwanego Chiiori¹⁷ (fot. 8). Leśny krajobraz stanowił także otoczenie innej wioski regionu Miyoshi-Ochiai Shuraku – zawieszanej na stokach doliny Higashi-Iya (fot. 9).

¹⁷ Nazwa domu pochodzi od „Chi” – co oznacza bambusowy flet, oraz „lori”, co znaczy strzecha. Dziś dom jest zarządzany przez Chiiori Trust, krzewiącej na tym terenie zrównoważoną turystykę (ekoturystykę).

Fot. 7. Malownicze lasy w górach Sikoku w Parku Narodowym Mt. Tsuguri (fot. U. Myga-Piątek)
Photo 7. Picturesque forests in Sikoku Mountain – Mt. Tsuguri Quasi national Park

Fot. 8. Różnorodność gatunkowa w górach Sikoku (fot. U. Myga-Piątek)
Photo 8. Species diversity of trees in Sikoku Mountains

Fot. 9. Tradycyjna wioska Ochiai Shuraku (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 9. Traditional village – Community of Ochiai.

Duże powierzchnie leśne porastające strome stoki górskie występują także w okolicach Kioto. Zasięg zalesionych gór wyznacza granicę jego rozwoju przestrzennego. Ponadto duże kompleksy leśne zachowały się na półwyspie Noto Hanto i u jego nasady na północ od Kanazawy. Nadbrzeżne lasy chronione są tu statusem parków narodowych Notohanto Quasi i Echizen Kagakaigan Quasi. Różnorodność biologiczną i ekologiczną Wysp Japońskich uczestnicy projektu poznawali ponadto na przykładzie doliny rzeki Iya oraz rezerwatu torfowiskowego Kurozou w pobliżu rzeki Matsuo (Sikoku), gdzie zachowały się niezmiennionej postaci siedliska wielu odmian storczyków, w tym z gatunku *fringed orchids*, *pogonia orchids*, a także lilii wodnych, azalii, mchów i ostów. Wiele z nich uznano za gatunki chronione. Na obszarze tym urządzono szlak turystyczno-dydaktyczny, który prezentuje najważniejsze walory ekologiczne rezerwatu (fot. 10, 11, 12). Z kolei walory przyrodnicze Honsiu podziwiano w okolicach uzdrowiskowej miejscowości Yamanaka, wzdłuż szlaku turystycznego (fot. 13), gdzie wśród roślinności naczyniowej stwierdzono wiele gatunków unikatowej flory, (fot. 14), w tym owadożernej rosiczki, a nad brzegami górskich potoków liczne gatunki bambusów.

Na podstawie ogromu wrażeń i obserwacji towarzyszących podróży po Sikoku i Honsiu można ocenić warunki przyrodnicze Japonii jako niezwykle interesujące z punktu widzenia rozwoju turystyki.

Fot. 10. Formy turystycznego udostępnienia w rezerwacie Kurozou/Sikoku, prefektura Tokushima
(fot. K. Pawłowska)

Photo 10. Tourist facilities in Kurozo reserve – Prefecture Tokushma

Fot. 11. Torfowiska w rezerwacie Kurozou, okolice doliny Motsuo (fot. K. Pawłowska)

Photo 11. Marshland in Kurozo reserve, Motsuo valley surrounding

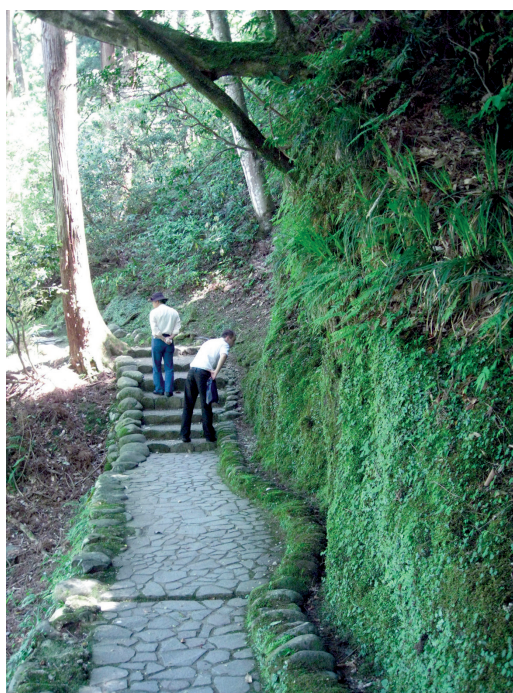
Fot. 12. Kwitnące azalie, w maju powszechny element krajobrazu Sikoku (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 12. Blooming azaleas – common element of Sikoku landscape in May

Fot. 13. Oznaczenia turystyczne wzdłuż ścieżki spacerowej w uzdrowisku Yamanka
(fot. U. Myga-Piątek)

Photo 13. Tourist information desk along walking path in Yamanaka health resort

Fot. 14. Ścieżka spacerowa wzdłuż doliny potoków Saiga Buchi i Domyo-ga Fuchi
(fot. K. Pawłowska)

Photo 14. Footpath along the Saiga Buchi i Domyo-ga Fuchi streams valley

3. Stereotyp kontra rzeczywistość

Obserwacje krajobrazu dwóch Wysp Japońskich skłaniają do podważenia utrwalonego w powszechnej opinii stereotypu Japonii jako kraju destynacji wyłącznie turystyki miejskiej. Jest to kraj bez wątplenia wielkich różnic, ostro zarysowanych granic i kontrastów. Wynikają one z przenikania się i sąsiadowania bogatej tradycji, kultury i sztuki ze zdobyczami współczesnych, zaawansowanych technologii, a także wyrafinowanych form urbanistycznych, przy jednoczesnym wyjątkowo zróżnicowanym i dobrze zachowanym dziedzictwie przyrodniczym. Kontrast ten stanowi w odczuciu autorki pierwszorzędą cechę pejzażu Wysp Japońskich. Decyduje o wykształceniu się mozaiki różnych typów użytkowania terenu, bardzo trudnych w odbiorze i interpretacji dla turysty z zachodniego kręgu kulturowego. Obok powszechnej fascynacji i zachwytu pojawiają się odczucia zdziwienia lub wręcz niezrozumienia. Wrażeń tych nie będą mieć turyści, którzy przyjadą wyłącznie do Tokio, Osaki, Jokohamy czy wielu innych olbrzymich miast Japonii, a nie pojadą do górzystego wnętrza wysp lub nie przejadą się po urozmaiconych wybrzeżach. Tak jak Paryża nie można nazwać Francją, tak i obraz Japonii widziany tylko przez optykę wielkiego miasta będzie nie do końca prawdziwy. I chociaż to właśnie w Kioto, Kanazawie, Tokio, Osace koncentrują się wszystkie walory turystyczne oplecione magią wymienionych we wstępie symboli tego kraju, to inna i jakże atrakcyjna Japonia leży poza granicami wielkich miast. To na japońskiej prowincji zachowały się i są pielęgnowane tradycyjne formy użytkowania „trudnego” krajobrazu¹⁸, którego pierwotny charakter zależał od złożonych warunków geologicznych, rzeźbotwórczych i klimatycznych, a obecnie przedstawia fascynujący deterministyczny związek kultury i natury. Zdumienie wzbudza potęga gór, ogrom powierzchni leśnych, ich wielobarwność wynikająca z różnorodności gatunkowej i niezwykła malowniczość. Uczucia zachwytu towarzyszyły nam na każdym kroku, gdy przemierzaliśmy dolinę Yoshino-gawa, Oboke, Kaboke, Iya czy Yamanaka. Dziedzictwo geologiczne wysp odsłania się w bogatej rzeźbie, kolorystyce wychodni skalnych i kontrastowym następstwie pięter krajobrazowych. Przyroda ożywiona i nieożywiona tworzy w tym wysoce zurbanizowanym kraju reliktowe krajobrazy, które można zaliczyć do quasi-naturalnych. Wymienione walory przyrodnicze tworzą matrycę percepcji turystycznej. Jednak z punktu widzenia zasad marketingu usług turystycznych fascynujący krajobraz jest trudny do zareklamowania w ofertach turystycznych. Dużo łatwiej promuje się konkretne walory przypisane do określonego miejsca. Zadania takiego podjęto się w odwiedzanym regionie Miyoshi, którego władze samorządowe opracowały bogatą ofertę turystyczną w oparciu o wysokie i różnorodne wartości przyrodnicze (turystka balneologiczna, edukacyjna, wyspecjalizowana, kwalifikowana, ekoturystyka i inne) (fot. 15, 16, 17). Innym poznanym okręgiem rozwijającym turystykę na podstawie walorów środowiska przyrodniczego jest okolica Yamanaka na Honsiu.

¹⁸ O problemach pielęgnowania krajobrazu kulturowego okolic Miyoshi w prefekturze Tokushima na wyspie Sikoku pisze w niniejszym tomie K. Pawłowska. Rozwój funkcji turystycznej stanowi nadzieję na zatrzymanie lokalnych społeczności w regionie poprzez zatrudnienie związane z obsługą przyjezdnych.

Fot. 15. Tablica turystyczna przed rezerwatem Kurozou (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 15. Tourist information desk in front of Kurozou reserve

Fot. 16. Stacja turystyczna – fińskie domki – i centrum narciarskie na Mt. Tsuguri, Sikoku (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 16. Tourist station (finnish-style estate) and ski centre on top Mt. Tsuguri (Sikoku)

Fot. 17. Autobus turystyczny Bonet Bus w dolinie Yoshino-gawa – propozycja całodziennych objazdów doliny na trasie Nishi-Iya i Higashi-Iya (fot. U. Myga-Piątek)

Photo 17. Touris Bus Bonet Bus In Yoshino-gawa – proposal of all day tour, between villages Nishi-Iya i Higashi-Iya

4. Podsumowanie

Dynamiczne uruchomienie sektora usług turystycznych w oparciu o bogate walory przyrodnicze pozostaje kwestią najbliższych lat. Na ukierunkowanie rynku turystycznego bardzo często ma wpływ moda. W przypadku Japonii może dojść jeszcze jeden czynnik związany z potrzebą odpoczynku „białych kołnierzyków” w naturalnej – przyrodniczej scenerii. Obecnie jesteśmy świadkami popularyzacji Japonii jako kraju destynacji turystycznych. Udział w polsko-japońskim projekcie pozwala przypuszczać, że Japonia w coraz większym stopniu jest zainteresowana uruchomieniem turystyki opartej na walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Potwierdzają to wizyty w biurach planowania przestrzennego i urzędach miejskich, w których przedstawiano lokalne i regionalne projekty prowadzone przez samorządy, stowarzyszenia lub prywatne osoby. Są one skierowane jednak przede wszystkim do japońskiego turysty, mają cel w dużej mierze edukacyjny, zwrócone są do dzieci i młodzieży i służą upowszechnieniu dziedzictwa przyrodniczego wysp. Ma to ogromne znaczenie dla młodego pokolenia,

które nie tylko w Japonii, lecz także w wielu innych krajach coraz częściej nie zna i nie rozumie wartości przyrodniczych i ekologicznych¹⁹.

Oceniając program rozwoju turystyki w Japonii w skali ogólnokrajowej, skierowanej do przyjezdnych z zachodniego kręgu kulturowego, zdziwienie wzbudza przyjęte przez Japońskie Towarzystwo Turystyczne założenie, dotyczące potrzeby wzmacniania ruchu turystycznego w obrębie miast japońskich. Według ostatniego raportu opublikowanego w „Japan Times”, osoby przybywające do Japonii po raz pierwszy, wykazują wyraźną tendencję do odwiedzania największych miast, takich jak: Tokio i Osaka oraz dodatkowo ikony Japonii – Fudzi²⁰. Potwierdza to poniekąd postawioną na wstępie przez autorkę tezę, że w oczach zachodniego turysty kraj ten jest wyobrażany i pożądaný poprzez potrzebę doświadczenia kilku wyraźnych symboli, które ogniskują się w wielkich miastach (wyjątkiem jest Fudzi-san). Zdaniem japońskiego National Tourist Organization wśród 10 najlepszych ośrodków turystycznych 7 stanowiły miejsca w samym Tokio (Shinjuku, Ginza, Shibuya, Harajuku, Abakusa, Ueno, Rest). Ponadto w grupie wyróżnionych znalazły się: Jokohama, Kioto i Osaka.

Bez szczegółowych badań trudno jest stwierdzić, czy takie sprofilowanie turystyki wynika z polityki rządu japońskiego, światowych trendów turystyki kulturowej czy może z głębszej filozofii i chęci obrony pięknej japońskiej przyrody przed masową turystyką komercyjną. Nie zmienia to faktu, że wyjątkowa kultura japońska, choć bardzo dużym stopniu jest inspirowana naturą, stanowi silną konkurencję dla przyrody i na razie jest wystarczająco silnym magnesem przyciągającym turystów z Zachodu. Być może w drugiej kolejności rozpocznie się faza penetracji unikatowych krajobrazów przyrodniczych. Pewne jest, że przedstawiony w zarysie potencjał środowiskowy Japonii otwiera przed tym krajem nieograniczone możliwości rozwoju różnych form turystyki. Największą przyszłość należy wiązać z turystyką uzdrowiskową, a w szczególności balneologiczną i związaną z gorącymi źródłami – hydrotęrią, której towarzyszyć zapewne będzie jeszcze większy rozwój *onsenów*, a być może także luksusowych ośrodków typu SPA, *wellnes*, itp., dla których kraj posiada praktycznie nieograniczone złoża i które doskonale uzupełniają się z turystyką kongresową i biznesową (te w Japonii stanowią znaczący procent). Na razie w większości odbiorcami tej oferty są turyści wewnątrzni, jednak wschodząca w Europie moda na Japonię może zapoczątkować wielkie otwarcie tej turystyki na rynek zewnętrzny (głównie zamożni przyjezdni z Europy i USA). Pod tym względem kraj ten może w najbliższych latach dołączyć do światowej czołówki.

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że kolejnym rodzajem turystyki, przed którą stoi wiele możliwości, jest geoturystyka, która w Japonii ma doskonałe zaplecze w postaci zróżnicowanych geologicznie i geomorfologicznie terenów. Ponadto wielki potencjał istnieje dla wyspecjalizowanych form turystyki górskiej, a także turystyki ekstremalnej (wyprawy na drzemiające wulkany, w strefy spękań i uskoku tektonicznych, w rejon klifów, wodospadów, jaskiń, czy na niezamieszkałe – bezludne wyspy), a także turystyki podwodnej (nurkowanie, penetracja raf koralowych).

¹⁹ Informacja ustna od uczestniczki projektu – Kaori Toda – o wycieczkach szkolnych organizowanych na wieś, w celu obserwacji realnego krajobrazu pozamiejskiego i produkcji rolniczej.

²⁰ Należy tu wspomnieć o kampanii Visit Japan, która dąży do zwiększenia liczby odwiedzających ten kraj roczne z 6 milionów (2007) do 10 mln (2010) za: „The Nihon Sun Japan's Online Culture & Travel Magazyn”.

Na zakończenie należy dodać, że w ofertach turystycznych wyspecjalizowanych touroperatorów europejskich już można znaleźć propozycje zwiedzania walorów przyrodniczych. Należą do nich np. wyjazdy szlakiem trzech najpiękniejszych widoków: Amanohashidate, Matsushima, Miyajima; trzech najsłynniejszych ogrodów Kairaku-en (Mito), Kenroku-en (Kanazawa), Kōrakuen (Okayama); czy trzech najsłynniejszych gór: Fuji-san, Haku-san, Tate-yama.

Literatura

- [1] B a l a z V., *Japanese tourists in transition countries of Central Europe: present behaviour and future trends*, Miyuki Mitsutake. *Tourism Management*, 5, 1998, pp. 433-443.
- [2] B e r n a c k a M., P i e k a r s k a - G o ł ę b i o w s k a J., *Geografia świata*, Londyn 1996, s. 23.
- [3] D z i e d z i c T., *Profil japońskiego turysty*, „Polska Gazeta Turystyczna”, nr 11, 1999, s. 26-28.
- [4] G a w o r e c k i W., *Turystyka*, Polskie Wydawnictwa Ekonomiczne, Wyd. czwarte, 2003.
- [5] G o ł ę b i o w s k i J., *Japonia*, Warszawa 1952, s. 12.
- [6] J a c k o w s k i A., *Japonia*, [w:] *Geografia turystyczna świata*, cz. 2, J. Warszńska (red.), Warszawa 1996.
- [7] *Japonia. Podróże marzeń*, Biblioteka „Gazety Wyborczej”, Mediaprofit, Warszawa 2006.
- [8] *Japonia*, [w:] *Azja. Encyklopedia geograficzna świata*, Tom VI, Kraków, PPWK & OPRES, 1997.
- [9] *Japonia*, Przewodnik National Geographic, 2004.
- [10] K i d o E.M., *Japońskie korporacje i ich pracownicy – stereotyp i rzeczywistość*, cz. II, *Gazeta Klubu Polskiego w Japonii* Nr 3 (30), czerwiec 2003.
- [11] K o w a l c z y k A., *Geografia turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- [12] K o ż u c h o w s k i K., *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Wyd. Kurpisz, Poznań 2005.
- [13] L i c z n e r s k i G., *Japończycy zainteresowani*, „Wiadomości Turystyczne” nr 52, 2003, s. 3.
- [14] P r z e c ł a w s k i K., *Socjologiczne problemy turystyki*, Instytut wydawniczy CRZZ, Warszawa 1979.
- [15] W ł o d a r c z y k B., *Hotele Ryokan – kwintesencja tradycyjnej Japonii*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 9, 2006, s. 35-55.